

productie door concentratiekamp-gevangenen liet vervaardigen. Ten aanzien van de kampen Dachau en Mauthausen willen wij bij wijze van voorbeelden nadere bijzonderheden vermelden.

Dachau dan had o.m. *Aussenkommandos* in Augsburg, Kottern en Burgau (productie voor Messerschmitt, gemiddeld ruim drieduizend gevangenen), Allach (productie voor de *Bayerische Motoren-Werke*, gemiddeld bijna vierduizend gevangenen), München (productie in de *Agfa*-fabrieken, gemiddeld ca. vijfhonderd gevangenen, allen vrouwen). Bovendien werden uit Dachau enkele tienduizenden gevangenen ter beschikking gesteld van de *Organisation Todt*, die grote kampen bezat bij Kaufering en Mühldorf waar gemiddeld tussen de tien- en vijftienduizend gevangenen ondergebracht waren. Op de dag van de bevrijding bevonden zich van de bijna acht-en-zestigduizend in Dachau ingeschreven gevangenen ruim zeven- en dertigduizend in de *Aussenkommandos* (van welke we slechts de belangrijkste genoemd hebben).

Mauthausen kende van '40 af al een *Aussenkommando* in Steyr waar gemiddeld ca. tweeduizend gevangenen werkten in de munitiefabriek van de *Steyr-Daimler-Puch AG*. Voor deze firma en voor Messerschmitt werkten uiteindelijk in het hoofdkamp Mauthausen gemiddeld ca. tweeduizend gevangenen. In Linz werkten van '43 af gemiddeld ca. zesduizend gevangenen voor de *Hermann Goering-Werke*, in Wenen ca. vijftienhonderd voor de Heinkel-vliegtuigfabrieken, ca. tweeduizend voor de Messerschmitt-vliegtuigfabrieken en een even groot aantal voor de *Oesterreichische Sauer*

vervaardiging van slaghoedjes zou bouwen; de productie begon er in de zomer van '43 en er waren in september een kleine driehonderd gevangenen aan het werk (onder wie ook Nederlanders), maar dit project werd spoedig opgegeven doordat Krupp niet voldoende machines naar Birkenau kon transporteren. In de zomer van '43 liet Krupp evenwel bij Breslau een fabriek voor lichte houwitsers bouwen waarbij, onder toezicht van de *Wehrmacht*, ca. vierduizend Joden ingeschakeld waren die men uit de *Arbeitslager* in het *Generalgouvernement* had geput. In die fabriek werkten in de herfst van '44 in totaal twaalfduizend personen, onder wie ca. zesduizend gevangenen uit het concentratiekamp Gross-Rosen. Daarenboven bevonden zich van de zomer van '44 af in het Rijnland bij fabrieken van Krupp twee *Aussenkommandos* van concentratiekampen: een in Geisenheim met enkele honderden Joodse vrouwen en meisjes uit Hongarije en Polen (Geisenheim was een *Aussenkommando* van Natzweiler) en een in Gelsenberg. Daar werkten ruim vijfhonderd Joodse vrouwen en meisjes uit Hongarije, Roemenië en Tsjecho-Slowakije, afkomstig uit Auschwitz maar via Buchenwald (Gelsenberg was een *Aussenkommando* van dat kamp) aan Krupp ter beschikking gesteld. Deze groep werd later in '44 naar Essen verplaatst en heeft daar in de winter '44-'45 onder miserabele omstandigheden moeten werken; zij werd eind maart '45 door de SS-bewakers naar Bergen-Belsen afgevoerd. Er zijn maar heel weinig overlevenden.